

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)
Kongens gate 14

0153 Oslo

Oslo, 27.11.2020
Deres ref.: -, Vår ref.: 20/1125
Saksbehandler: Bjart Holtmark

Høringsvar - forslag til nye forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora

Statistisk sentralbyrå (SSB) viser til brev av 21.9.2020 hvor man ønsker innspill til revidert versjon av forskningsetiske retningslinjer. Nedenfor følger SSBs innspill.

Generelt finner SSB at retningslinjene dekker mange etiske problemstillinger knyttet til samfunnsvitenskap og humaniora. Det er et viktig dokument som kunne bli et verktøy for forskningsinstitusjoners arbeid med forskningsetikk. Men for å gjøre retningslinjene lettere tilgjengelige og for å få bedre frem det man mener er mest sentralt, bør det vurderes om teksten kan kortes ned.

Et innledende avsnitt der man forklarer nærmere om hva de ulike avsnittene i retningslinjene dekker, ville også gjøre dokumentet mer brukervennlig. Gjennomgangen på side 8 og 9 gir ikke en slik lett tilgjengelig oversikt over hva de ulike avsnittene behandler. Det kan også vurderes å gi de ulike avsnittene en noe lenger overskrift som er mer informativ. Avsnitt C har nå for eksempel overskriften «Grupper og institusjoner». Avsnittet gir imidlertid retningslinjer knyttet til *forskning på* ulike grupper og institusjoner. Det blir først klart når man har lest hele eller deler av avsnittet. Mer opplysende overskrifter av den typen vil gjøre dokumentet mer brukervennlig.

Mangel på god forskningsetikk kan gi feilaktige resultater

Når det gjelder det innholdsmessige, vil SSB innledningsvis peke på en gjennomgående svakhet ved dokumentet. En rekke steder fremheves tap av troverdighet som den mest alvorlige konsekvensen av ulike former for brudd på god forskningsetikk. Her er det viktig å få frem at brudd på god forskningsetikk kan ha langt mer alvorlige konsekvenser enn det. *Et grunnleggende problem med avvik fra god forskningsetikk er at det kan føre til at forskere kan komme frem til feil og dermed villedende resultater som det vil være kontraproduktivt å anvende.* Etter SSBs mening bør hele dokumentet gjennomgås med tanke på at dette tydeliggjøres. Vi vil i det følgende nevne noen eksempler.

I tredje paragraf på side 4 heter det:

Den grunnleggende interne normen i all vitenskapelig virksomhet er *sannhetsforpliktelse*. Det betyr at forskere skal være ærlige og sannferdige, og dette er den viktigste forutsetningen for forskningens troverdighet.

Hovedproblemet er imidlertid at når forskning ikke bygger på sannhet eller forskeren ikke søker sannhet, kan det lede til resultater som er *uriktige*. Bare mindre avvik fra god forskningsetikk på dette området kan lede til resultater som er feil eller usanne.

Det er selvsagt et problem at når slikt blir kjent, svekker det forskningens troverdighet. Men det mer fundamentale og alvorlige problemet med manglende oppfølging av sannhetsforpliktelsen, er at resultatene av forskningen da kan være kontraproduktive fordi de ikke bringer oss nærmere sannheten, men tvert imot lenger vekk fra sannheten. En alternativ formulering av setningene over kan derfor være:

Den grunnleggende interne normen i all vitenskapelig virksomhet er *sannhetsforpliktelse*. Det betyr at forskere skal være ærlige og sannferdige. Dette er en forutsetning for at forskningen gir oss økt innsikt og kunnskap, og ikke det motsatte. Forskere som ikke er sannferdige bidrar dessuten til at forskningen også fra sannferdige forskere kan miste troverdighet og dermed verdi.

I nest siste paragraf også på side 4 oppstår en tilsvarende problemstilling. Der heter det:

For å beskytte de interne normene har både forskere og forskningsinstitusjoner en lovfestet *akademisk frihet*. Dette prinsippet er et grunnlag for forskningens selvregulering og en forutsetning for at samfunnet kan ha tillit til forskning.

Helt tilsvarende som over er problemet med manglende akademisk frihet mer grunnleggende enn at det svekker samfunnets tillit til forskningen. Manglende akademisk frihet kan forhindre forskere fra å søke sannheten eller å rapportere deres resultater på en usminket måte. Det er ikke vanskelig å finne eksempler på at dette kan gi uriktige resultater som det vil være kontraproduktivt å følge opp i utforming av politikk. Også dette avsnittet bør derfor omformuleres.

På side 5 oppstår igjen tilsvarende problemstilling. Der heter det:

Anerkjennelse av bidrag fra andre forskere er sentralt i forskerfellesskapet – vilje til å revidere egne synspunkter i lys av velfundert kritikk, er viktig for samfunnets tillit til forskere.

Det mer grunnleggende problemet er at manglende evne til å revidere egne synspunkter i lys av velfundert kritikk kan gi feil forskningsresultater.

Videre, på side 34 heter det:

Uavhengighet er en forutsetning for forskningens troverdighet og for samfunnets tillit til forskning.

Og lenger ned på side 34 heter det:

For å sikre den allmenne tilliten til forskning er det viktig å opprettholde «en armlengdes avstand» mellom forskning og andre interesser, både i forskningspolitikken og i organiseringen og finansieringen av enkeltprosjekter.

Igen er det mer grunnleggende problemet at manglende uavhengighet og for tett relasjon mellom forskere og andre interessenter, kan påvirke forskeren på en måte som leder til feil resultater. At dokumentet gjennomgås og revideres med tanke på dette, er SSBs viktigste kommentar til de reviderte retningslinjene.

Konfidensialitet, taushetsplikt og anonymisering

Forslaget til etiske retningslinjer har avsnitt om konfidensialitet, taushetsplikt og anonymisering. Her kommer man inn på problemstillinger som er meget aktuelle for forskningen i SSB der mikrodata med personopplysninger daglig behandles av en rekke forskere. Retningslinjene på disse punktene (punkt 19 og 20) finner vi korte og konsise og har ikke noen innvendinger eller forslag til forbedringer. Samtidig er det klart at den stadig mer omfattende tilgangen på ulike registerdata reiser nye forskningsetiske problemstillinger som kanskje kunne blitt gjenstand for en grundigere behandling.

Forskningsformidling

I innledningen til kapittel E gis følgende definisjon (side 40):

Forskningsformidling innebærer at forskere formidler vitenskapelige resultater, arbeidsmåter og holdninger fra et spesialisert forskningsfelt, til mennesker utenfor feltet.

Vårt inntrykk er at en slik definisjon er i samsvar med hvordan mange bruker begrepet 'forskningsformidling'. Og den innebærer trolig at den første rapportering av forskningsresultater i fagfelleverderte tidsskrifter av mange, kanskje de fleste forskere, ikke oppfattes som forskningsformidling.

Likevel kan en slik bruk av begrepet være uheldig. Rapportering av forskningsresultater gjennom publisering i fagfelleverderte tidsskrifter er i ordets egentlige betydning også formidling av forskningsresultater, men ofte i større grad fra spesialister på ett felt til andre spesialister på dette feltet. Å begrense uttrykket forskningsformidling til formidling av forskningsresultater til mennesker utenfor feltet er følgelig i strid med ordets egentlige betydning. Men som nevnt er det nok likevel i samsvar med en stadig mer utbredt bruk av begrepet.

Vi ville likevel foreslå at man i et skriv som det her er snakk om, er mer tro den opprinnelige betydning av et begrep som formidling, som har en bredere betydning, og at man gir avsnitt E overskriften *Formidling av forskningsresultater til allmennheten* og at teksten i avsnittet gjennomgås med tanke på en slik mer korrekt bruk at begrepet formidling.

En slik bruk av begrepet *forskningsformidling* er også i samsvar med utgangspunktet til en komité ledet av professor Einar Lie og nedsatt av rektoratet ved UiO, for å legge grunnlag for en ny formidlingsstrategi ved institusjonen. I sin rapport henviser komiteen til at Forskningsrådet bruker følgende definisjon:¹

Forskningsformidling og -kommunikasjon kan defineres ut fra målgruppene aktivitetene er rettet mot. Den kan være allmennrettet mot det brede publikum, brukerrettet mot forvaltning, næringsliv, offentlig sektor og andre som har bruk for kunnskapen i utøvelsen av sitt yrke eller sin profesjon, eller forskerrettet, det vil si fra forskere rettet mot andre forskere i form av vitenskapelig publisering, fagbøker, forelesninger etc.

SSB har også en merknad til en formulering innledningsvis i avsnitt E Formidling. Der heter det:

Formidlingen skjer i dialog mellom forskning og samfunn og er knyttet til ytringsfrihet og ansvaret for å legge til rette for «en åpen og opplyst offentlig samtale».

Tilslutt i denne setningen siteres en viktig og relevant formulering i Grunnloven § 100. Det kunne imidlertid her, i samsvar med god siteringsskikk, vært fornuftig å ta med hele setningen i § 100.

Av mindre detaljer i dette kapitlet om formidling kan det ellers pekes på at henvisningen til Ragnvald Kalleberg mfl. (1999) *En ny formidlingspolitikk* UiO, i fotnote 28 kunne vært mer opplysende. Det virker som det er herfra man har hentet den anvendte definisjonen av begrepet forskningsformidling. Er dette en bok, en masteroppgave, eller hva er det? Det viste seg vanskelig å finne ut av. På side 10 i utkastet til nye retningslinjer heter det at

Når forskere og studenter henter informasjon fra kilder utenfor forskningen, som offentlige dokumenter eller ulike nettressurser, skal nøyaktige henvisninger gjøre det mulig å spore informasjonen tilbake til kilden. Henvisninger bør vanligvis referere til bestemte sider på en slik måte at sitater og argumentasjon kan kontrolleres og leses i sin opprinnelige sammenheng.

Henvisningen til Kalleberg mfl. (1999) følger ikke dette gode prinsippet.

¹ <https://www.uio.no/om/organisasjon/utvalg/utdanningskomiteen/moter/2019/mote-nr-1/uio-formidlingsnotat-220818-endig.pdf> (Nettside besøkt 23.11.2020)

Forslaget til retningslinjer kan med fordel pagineres.

Med vennlig hilsen

Linda Nøstbakken
forskningsdirektør

Kopi: Finansdepartementet